

Xalqaro soliq xujjatlarini avtomatik almashinuvini ahamiyati va zaruriyati**Tursunoy Ergasheva****Toshkent Davlat Iqtisodiyot Universiteti****xorijiy tillar kafedrasi katta o'qituvchisi**tursunoyergasheva83@gmail.com

Annotatsiya. Maqolada xalqaro soliq xujjatlarini avtomatik almashinuvini ahamiyati va zaruriyati haqida fikr yuritilgan hamda jahonda soliq ma'lumotlarini avtomatik almashish mexanizmini yo'lga qo'yish jarayonini bayyon etilgan.

Kalit so'zlar. xalqaro soliq xujjatlari, avtomatik almashinuv, avtomatik almashish mexanizmi, axborot-kommunikatsiya, internet, raqamli texnologiyalar, axborot xizmatlari, raqamli iqtisodiyot.

Значение и необходимость автоматического обмена международными налоговыми документами**Турсуной Эргашева****Старший преподаватель кафедры иностранных языков****Ташкентского государственного экономического университета**tursunoyergasheva83@gmail.com

Аннотация. В статье рассматривается значение и необходимость автоматического обмена международными налоговыми документами и описывается процесс создания механизма автоматического обмена налоговой информацией в мире.

Ключевые слова. Международные налоговые документы, автоматический обмен, механизм автоматического обмена, информация и связь, интернет, цифровые технологии, информационные услуги, цифровая экономика.

The importance and necessity of automatic exchange of international tax documents**Tursunoy Ergasheva****Senior teacher of the Department of****foreign languages of the****Tashkent State University of Economics**tursunoyergasheva83@gmail.com

Abstract. The article discusses the importance and necessity of automatic exchange of international tax documents and describes the process of establishing a mechanism for automatic exchange of tax information in the world.

Keywords. international tax documents, automatic exchange, automatic exchange mechanism, information and communication, internet, digital technologies, information services, digital economy.

Milliy iqtisodiyotda bozor munosabatlari rivojlanishining hozirgi bosqichida to'liq innovatsion faoliyatni amalga oshirish iqtisodiyotni yanada samarali qayta qurishni

oldindan belgilab beradigan vaziyat yuzaga keldi. So'nggi o'n yil mobaynida iqtisodiy muhit va xo'jalik yurituvchi sub'ektlarning innovatsion faolligi o'rtasidagi o'zaro munosabatlar jarayonini o'zgartirgan voqealar ro'y berdi, ular xatti-harakatlarning stereotiplarini ko'p jihatdan o'zgartirishga majbur bo'lishdi. Bozorda ba'zi yangi xizmatlar, tovarlar, texnologiyalarning paydo bo'lishi va boshqalarning asta-sekin so'nib ketishining asosiy sababi aynan innovatsiyalar va korxonalarining innovatsion faoliyatidir. Shu sababli innovatsion faoliyat iqtisodiyotni rivojlanishning innovatsion turiga o'tkazishning dolzarbligini belgilab beradigan davlat siyosatining eng muhim vositalaridan biriga aylanmoqda.

Ma'lumki, rivojlangan mamlakatlarda yangi jahon iqtisodiyotining rivojlanayotgan raqamli makonida raqobatbardosh pozitsiyalarga erishish uchun iqtisodiyotni raqamlashtirish va raqamli transformatsiya jarayonlarini tezlashtirish bo'yicha amaliy ishlar olib borilmoqda. Mamlakatimizni bugungi kunda iqtisodiyoti yuqori darajada taraqqiy etgan davlatlar qatoriga kirishi uchun avvalombor ilg'or zamonaviy axborot-kommunikatsiya, internet hamda raqamli texnologiyalar, axborot xizmatlarini ko'rsatish, rivojlangan raqamli iqtisodiyot hamda soliq tizimida katta yutuqlarni qo'lga kiritilishi lozimdir.

Hozirgi vaqtda jahonda globallashuv jarayonlari ro'y berayotgan bir sharoitda jahon ilmiy-texnikaviy va iqtisodiy hamjamiyatining vakillari o'rtasida axborot almashinuvining roli hamda moliya-xo'jalik faoliyatini xalqaro huquqiy tartibga solishning roli ortib bormoqda. Turli tillar va madaniyatlarda ona tilida so'zlashuvchi soliq mutaxassislar va sub'ektlari bilan professional sohada muloqot qilish maxsus lug'atdan to'g'ri foydalanish bilimi va qobiliyatini talab qiladi. Turli tillardagi lug'atning ushbu qatlami yangi tushunchalar shakllanadigan va yangi bilimlar olinadigan ijtimoiy va madaniy jarayonni bevosita aks yettiruvchi yangi birliklarning doimiy ravishda paydo bo'lishi bilan tavsiflanadi.

Soliq islohotlarini amalga oshirish, bozor tipidagi iqtisodiyotga o'tish natijasida amlakatlari iqtisodiyotidagi chuqur o'zgarishlar zamonaviy tillar lug'atida o'zgarishlarga sabab bo'ldi va soliq va iqtisodiy mazmunning yangi tushunchalarini bildiruvchi ko'plab atamalar paydo bo'lishiga olib keldi.

Hozirgi kunda aholining keng qatlamlari, mutaxassislar, tadbirkorlar, soliq to'lovchilar va boshqalar orasida xususiy tadbirkorlik va iqtisodiyotga bo'lgan katta qiziqish tufayli ko'plab iqtisodiy atamalar keng foydalanish, soliq lug'ati va terminologiyasini o'rganish zarurati tug'ildi.

Soliq ma'lumotlarining xalqaro almashinuvini o'rganishga murojaat qilish soliq qonunchiligi normalarini qasddan bilmaslik, soliqlarning yetarli darajada to'liq va tezkor almashinuvi fonida turli soliq rejimlarini birlashtirish orqali soliqlarni agressiv optimallashtirish bilan bog'liq. Davlatlar o'rtasidagi ma'lumotlar almashish jarayoning katta vaqt talab etishi jahon iqtisodiyotiga tahdid solmoqda.

Davlatlar o'rtasida soliq ma'lumotlarining tezkor almashinuvining yo'qligi davlatlarning o'zlari uchun ham, xalqaro iqtisodiy hamkorlik uchun ham juda salbiy oqibatlariga olib kelishi mumkin, bu esa zararli soliq raqobatining muhim belgilaridan biridir. Bunday faoliyatni soliq rezidentsiyasi hududidan tashqarida amalga oshiruvchi xo'jalik yurituvchi sub'ektlar to'g'risidagi ma'lumotlarga kirish, bir tomondan, soliq to'lashdan qisman yoki to'liq bo'yin tovlash maqsadida foydalaniladigan sxemalar aylanishiga qarshi kurashish bo'yicha chora-tadbirlarning davlat organlari tomonidan

amaliy amalga oshirilishini belgilashi mumkin bo'lsa, boshqa tomondan, soliq faoliyati ishtirokchilarini milliy va xalqaro qonunchilik talablariga rioya qilish uchun rag'batlantirish tizimini yaratish talab etiladi.

Globalashuv sharoatida iqtisodiyot tarmoqlarida axborot texnologiyalarini keng joriy etilishi natijasida davlatlar o'rtasidagi soliq ma'lumotlarini almashish bevosita jahon iqtisodiyotiga tahdid solmoqda. 2008-2010 yillardagi jahon moliyaviy-iqtisodiy inqirozning oqibatlari. xalqaro darajada soliq to'lashdan bo'yin tovlash muammosini aniq belgilab berdi va bunga alohida e'tibor qaratish lozimligini yana bir bor isbotladi. Davlatlararo tashkil etilayotgan turli darajadagi yig'ilishlar va turli xalqaro konferentsiyalarda muhokama qilinadigan soliq ma'lumotlarini almashish, nafaqat ushbu muammoning davlatlar iqtisodiy tizimiga ta'sirini baholash, balki soliq to'lashdan bo'yin tovlashning oldini olish bo'yicha chora-tadbirlar tizimini ishlab chiqish va amalga oshirish zaruriyatini ko'rsatmoqda. Jahon moliyaviy-iqtisodiy inqiroz ko'plab davlatlarni soliq to'lashdan bo'yin tovlash va soliq qonunchiligining boshqa buzilishi muammosiga yangicha qarashga va bunday ko'rinishlarga qarshi kurashishda global hamkorlik imkoniyatlarini ko'rib chiqishga undadi. Hozir butun dunyo bo'ylab xorijiy kompaniyalar egalari soliq ma'lumotlarini avtomatik almashish mexanizmini yo'lga qo'yish jarayonini diqqat bilan kuzatib bormoqda. Adolat uchun, shuni ta'kidlash joizki, axborot almashinuvi uzoq vaqt davomida boshqa mexanizmlar va boshqa xalqaro shartnomalar orqali amalga oshirilgan.

Birinchi, mamlakatlar har doim soliq ma'lumotlari almashinuvi bo'yicha namunaviy ikki tomonlama shartnomani imzolashgan-Bu Tax Information Exchange Agreement (TIEA) deb ataladi. Bundan tashqari, ikki tomonlama soliqqa tortish to'g'risidagi bitimda soliq ma'lumotlari almashinuvi bo'limi ham mavjud bo'ladi. Ikkinchi, davlatlar jinoiy, ma'muriy va boshqa ishlar bo'yicha yordam ko'rsatish to'g'risida bitim tuzishlari mumkin. Uchinchi, davlatlar o'rtasida imzolangan kelishuvlar bo'lmasa ham, ma'lumotlar almashinuvi jinoyat ishlari bo'yicha yordam ko'rsatishda o'zarolik tamoyillari asosida amalga oshirilishi mumkin. Shu maqsadda idoraviy tuzilmalar orqali xalqaro tergov buyrug'i yuborilib, so'ralayotgan tomonning vakolatli organlari tomonidan ko'rib chiqilib, rasmiylashtiriladi. Ammo bu jarayon vaqt jihatidan hech qanday tarzda tartibga solinmaganligi sababli, ma'lumot olishning ushbu mexanizmini tezkor deb atash mumkin emas, chunki javobni bir necha oy, ba'zi hollarda esa bir yildan ko'proq kutishni talab etadi. Endi soliq ma'lumotlarini avtomatik almashish mexanizmini yo'lga qo'yishdan asosiy maqsadga e'tibor beradigan bo'lsak:

- Yuridik va jismoniy shaxslarni har tomonlama qamrab olishni;
- davlat qamrovi bo'yicha keng ko'lamli ma'lumot bazasi;
- har qanday shaxs uchun yagona ma'lumotlar bazasida mavjud bo'ladigan moliyaviy ma'lumotlarning tezkor, ba'zan bir zumda avtomatik almashishiga etishish.

Soliq ma'lumotlarini avtomatik almashish haqida gapirganda, AQSh tomonidan ishlab chiqilgan FATCA (Xorijiy hisob solig'iga rioya qilish to'g'risidagi qonun) tizimi haqida bir necha so'z aytish kerak. FATCAning asosiy maqsadi barcha AQSh fuqarolarining xorijiy aktivlari to'g'risida moliyaviy ma'lumotlarni yig'ishdir. FATCAGA rioya qilmaslik uchun qattiq jazolar borligi sababli, amerikalik mijozlar haqida ma'lumot to'plashi va jo'natishi kerak bo'lgan butun dunyo bo'ylab moliyaviy institutlar bu tizimga ommaviy ravishda qo'shilmoqda. Avtomatik almashinuv tizimi FATCAGA o'xshab, zarur ma'lumotlarni to'plash moliya institutlarida hamda banklarda amalga oshiriladi. Banklar o'z

mijozlari uchun “self-declaration” formatida ma'lum ma'lumotlar ro'yxatini to'plashlari kerak, ya'ni mijoz ma'lum bir anketani o'zi to'ldirishi va uni o'z bankiga topshirishi kerak. Bank olingan ma'lumotlarni, shuningdek, mijozlarning moliyaviy ahvoli to'g'risidagi ma'lumotlarni maxsus elektron reyestruga kiritadi, keyinchalik u milliy soliq idorasiga yuboriladi. Yig'ilgan ma'lumotlarning xalqaro almashinuvi bevosita milliy soliq organlari o'rtasida amalga oshiriladi. Albatta, axborot almashinuvi barcha davlatlar bilan emas, balki faqat o'zaro asosda axborot almashadigan davlatlar bilan amalga oshiriladi. Bundan tashqari, xorijiy soliq idorasiga barcha mijozlar haqida emas, balki faqat shu mamlakatning soliq rezidentlari haqida ma'lumot yuboriladi. Shunisi e'tiborga loyiqki, avtomatik almashinuv haqida birinchi eslatmani 1988 yil 25 yanvardagi Soliq ishlari bo'yicha o'zaro ma'muriy yordam to'g'risidagi konvensiyada ma'lim qilingan. Ushbu konvensiya imzolagan mamlakatlarning soliq organlari uchun mavjud bo'lishi mumkin bo'lgan bir nechta almashinuv turlarini sanab o'tadi.

Avtomatik almashinuvga kelsak, u faqat tegishli alohida xalqaro shartnomalar imzolangan taqdirdagina ishlashi mumkin. Ushbu maqsadlar uchun OECD bir qator hujjatlarni ishlab chiqdi, masalan, Vakolatli organlarning moliyaviy ma'lumotlarning avtomatik almashinuvi va yagona hisobot standartlari (CRS) to'g'risidagi ko'p tomonlama kelishuvi. Bu kelishuvga muvofiq almashish avtomatik ishga tushirish va undan foydalanish mumkin. CRSga alohida e'tibor berilishi kerak, chunki ushbu hujjat almashinuv uchun zarur bo'lgan barcha ma'lumotlarni to'plash uchun mas'ul bo'lgan moliya institutlari uchun ko'rsatmalar va tavsiyalarni ifodalaydi. Bundan tashqari, CRSda ko'rsatilgan standartlar jarayonda ishtirok etuvchi barcha mamlakatlar qonunchiligiga kiritilishi kerak, aks holda bu tizim samarali ishlamaydi. Yagona hisobot standartlarida (CRS) moliyaviy institutlar uchun tegishli tekshiruv qoidalari joriy etilgan, ular o'z mijozlaridan soliq rezidentligi va soliq identifikatsiya raqamlarini, mijozning hisob ma'lumotlari bilan birga muayyan moliyaviy tashkilot joylashgan mamlakatning soliq xizmatiga yiliga bir marta uzatiladi.

Umumiy qoidaga ko'ra, ikki davlat o'rtasida avtomatik almashish faqat quyidagi shartlarning barchasi bajarilgan taqdirdagina amal qilishi mumkin:

- davlatlar ham avtomatik almashish imkonini beruvchi milliy qonunchilik talablariga ega bo'lish lozim.

- davlatlar ham ko'p tomonlama yoki ikki tomonlama avtomatik almashinuv shartnomasining ishtirokchisi bo'lishi lozim.

- Davlatlar ham avtomatik almashish orqali uzatiladigan axborotni yetarli darajada axborot havfsizligini ta'minlashi lozim.

- davlatlar ham o'zaro ma'muriy yordam to'g'risidagi konvensiyaning ishtirokchilari bo'lishi lozim.

- Hamkor davlat ham birinchi almashish vaqtiga oid maxsus bildirishnomalarni hamda ular bilan almashishni rejalashtirayotgan mamlakatlar ro'yxatini taqdim etdilar.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, xalqaro soliq xujjatlarini avtomatik almashish tizimi joriy etish, avvalombor milliy iqtisodiyotni rivojlantirishga, mamlakatda ishlab chiqarilayotgan maxsulotlar raqobatdardoshligini oshirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Международный обмен налоговой информацией. <https://taxtech.digital/ru>
2. Автоматический обмен налоговыми данными: стоит ли бояться? <https://e.nalspori.ru> №6. 2018 г.
3. Digital Tax Administration Collection of Articles Anatoly Gaverdovskiy Chairperson & Founder of Digital Tax Technologies www.taxtech.digital 2023 г.

